

MITJA ŠVIGELJ:

Jugoslovenska mladina.

Gledališka slika ob desetletnici Jugoslavije.

Prizorišče je enostavno. V ospredju velik prazen prostor, ob krajih omejen od zaves. Ozadje pregrinja velika zavesa, ki jo je mogoče odgrniti od srede na obe strani. Za to zaveso nekoliko vzvišen prostor za žive slike. Bolj v ozadju, nekoliko na levo stran prizorišča pomaknjena stoji velika lipa, simbol vsega Slovanstva. Pod njo klop.

Osebe: Jugoslovanska mladina, dečki in deklice v narodnih nošah iz vseh pokrajin Jugoslavije, kakor iz Srbije, Slovenije, Hrvatske, Bele Krajine, Dalmacije, Bosne, Slavonije, Črne gore itd. — Jugoslovanska mladina iz zasedenega ozemlja: Primorec v slabi, raztrgani obleki, Korošica v narodni noši. — Češka deklica v narodni noši in češki deček v sokolski obleki. — Stara babica — svetovna zgodovina. — Bela žena — Jugoslavija. — Osebe iz živih slik.

1. prizor:

Prizorišče je močno razsvetljeno. — Od desne se pripode dečki in deklice v narodnih nošah iz vseh pokrajin Jugoslavije. Vrte se in skačejo okrog ciganskega dečka z violino, ki ga potiskajo s seboj sredi gruče. Z vzkliki »Zaigraj nam, ciganče!« in »Zaigraj nam veselo pesem!« silijo vanj, da bi jim zaigral na svojo violino. Tako se pripode do pred lipe.

Slovenski deček: Zaplešimo, bratci! Cigan nam bo sviral.

Srbski deček: Bratci, zaigrajmo kolo! Ciganče, le pridno udarjaj po taktul!

Vsi: Sem v vrsto, sem v vrsto! (*Sklenejo se v vrsto po parih, tesno drug ob drugem, z rokami sklenjenimi čez ramena.*)

Ciganski deček (*sede na klop pod lipo, nastavi violino in lok in prične svirati kolo-seljančico.*)

Dečki in deklice (*se polagoma spuščajo v ritem kola, zibajoč se na levo in desno. Pari iz raznih pokrajin se lahko utrgajo iz vrste in zaplešejo pred njo svoje posebno kolo, med tem ko jih vrsta samo spremlja s tem, da tolče takt z nogami. Pri takem predvajanju naj se pari hitro izmenjavajo. — Ko postaja ritem čedalje hitrejši, se vsi razklenejo, primejo za roke in sklenejo krog. Ciganski deček vstane s klopi pod lipo, skoči v sredo kroga in svira dalje, udarjajoč ob tla takt z nogami. Vedno hitrejši ritem se približuje koncu.*)

2. prizor:

Prejšnji, stara babica.

Stara babica (*vstopi z desne, opirajoč se na močno gorjačo. Oblečena je vsa v črno*): Pozdravljena, mladina! Dal Bog, da bi bile vaše ure vedno tako vesele, kakor so sedaj!

Dečki in deklice (*zaustavijo kolo, cigan neha svirati. Vsi stečejo naproti stari babici in jo potiskajo proti lipi ter posade na klop.*)

Posamezni vzklíkajo): Pozdravljena, stara mamica! Babica je prišla k nam v vas! Pozdravljena!

Slovenski deček: Pripoveduj nam kaj, babica!

Srbski deček: Res je, pripoveduj nam kaj, da se česa naučimo iz tvojih zgodb!

Vsi: Pripoveduj nam, pripoveduj nam kaj!

Stara babica: Poslušajte me. (*Dobro se presede, skloni naprej in nasloni roke na palico.*)

Dečki in deklice (*posedejo v gruči na tla krog starke*).

Slovenski deček: Babica, pripoveduj nam, kod so tekla tvoja slavna pota, katere narode si obiskala ter jim prinesla slavnih dogodkov! Pripoveduj nam, kaj te je privedlo k nam!

Stara babica: Poslušaj me, deca! Poslušajte me, otroci! Ne bom vam pripovedovala o drugih narodih in o dogodkih izven naše domovine. Pripovedovala vam bom o naših prednikih, o njih delih pod ono vejo te lipe, ki je pognala proti jugu. Mali ste bili še takrat, mali; in morda kdo izmed vas takrat še ni bil ugledal luči sveta; morda pa je še kdo med vami, ki se bo spomnil tistih temnih in tistih svetlih dni. Poslušajte!

Vsi (*prisedejo bliže in nemo poslušajo*).

Stara babica: Še davno in davno pred onimi časi, o katerih vam hočem govoriti, so prišli vaši predniki v te kraje in si jih osvojili. Delali so s trdo roko in sekali v še tršo skalo lbrazde, ki so vanje sejali svoj trud. Ustvarili so si svoje domove, svoja domača ognjišča. In zemlja, ki je bila prej pusta, neobdelana, je postala sedaj obdelana, obdelana od njih in zato samo njihova! — Z vseh strani je obdajal to zemljo vaših prednikov tujec, grabežljiv in brezobziren. Lastil si je oblast nad to zemljo vaših prednikov, lezel je z vseh strani vanjo in si podvrgel njene prebivalce, da bi izkoristil njih delo. Tako so potekali neslavni dnevi vaše davne zgodovine, dolgi, dolgi dnevi. — Prišli pa so časi, ki jih ne smete nikdar pozabiti, mladci, in o katerih vam hočem sedaj govoriti, ne govoriti mnogo, ali povedati vam toliko, da vam bodo ostali v večnem spominu — vaši predniki so se hoteli osvoboditi tujega gospodstva, dvigniti se v svoji lastni moči, samostojni in svobodni. In pričela se je velika, težka borba. —

Takrat je zaorilo po vsem svetu. Narodi so se dvignili, dvignili so se drug nad drugega, vezali so se med seboj proti tretjemu. Nastale so velesile, da potolčejo one, ki so hoteli razširjati svoje gospodstvo nad onim, kar ni bilo njihovo. A ne samo velesile! Na meji med Evropo in divjaško Turčijo se je dvignil narod za svoje pravice, za svoje in za svojih bratov pravice. Med njim je vstal mož, ki je prijel za vajeti in pognal. Ali v svobodo — ali pa v smrt! Prišli so težki dnevi, bridke ure. Sovrag je bil v premoči, prodiral je in prodiral... (*Med zadnjimi besedami se polagoma stemni, zavesa v ozadju se razgrne in na vzvi-*

šenem prostoru za njo se prikaže osvetljena živa slika, predstavljajoča umik čez Albanijo. V gručo strnjeni, izmučeni in razcapani, v težkem, utrujenem koraku se pomikajo srbski vojaki navkreber čez ostro, okorno skalovje, zameteno s snegom. Na čelu jim, sključen, oprt ob palico, koraka njih voditelj, kralj Peter. Nad umikajočo se četo podi vihar težke, sive oblake.) — Vaši rojaki, vaši predniki so se morali umikati s svoje zemlje, s svoje lasti! Strašna je bila pot. Kdor ni zmogel nadčloveškega napora, ta je podlegel. Toda rajši drugam v smrt, nego v robstvo na rodna tla! (Tedad zavesa zopet zagrne živo sliko in prizorišče se osvetli.) Drugje so našli vaši predniki zavetja, v tuji zemlji so našli mir — doma ga niso mogli. Toda lovci so že dolgo prežali na ujednega dvoglavega orla. Z združenimi močmi so udarili nanj. Črni orel, orel robstva se je umikal, umikal se je belemu orlu, orlu svobode. Takrat, takrat je bil boj na življenje in smrt — ali zmaga in svoboda ali pa zopet robstvo. (Med tem se znova stemni, odgrne se zavesa v ozadju in prikaže drugo živo sliko: boj med Srbijo in Avstrijo. Bojno polje, na tleh leže mrtvi vojaki. Dva še stojita v tesnem objemu borbe. Srbski in Avstrijski vojak. Brez orožja, z golimi rokami se borita za zmago. Dolgo se ne premakne nihče, drug drugega hočeta stlačiti z železno roko k tlam. Končno se avstrijski vojak ukloni. Počasi se upogiba pod jeklenim pritiskom izmučenega Srba, ojuhačenega v poslednjih naporih, dokler ne omahne in ne obleži na truplih drugih. Srbski vojak dvigne roki, obrne pogled proti nebu, poklekne. Roki sklene k molitvi in glavo skloni na prsa... Zavesa zagrne sliko, prizorišče se osvetli.) — Tako je prišla zmaga, končna zmaga. Po vsem svetu so potihnilo boji — vsak je dobil svoje pravice, vsak svojo svobodo. Jugosloveni, očiščeni s svojo krvjo, so se združili. (Prizorišče se stemni, zavesa odgrne tretjo živo sliko. Mrtveci še leže na tleh. Nad njimi pa stoje Srb, Hrvat in Slovenec in si družijo roke. Sredi med njimi stoji bela žena, Jugoslavija, ter polaga svoji roki na roke treh bratov.) Takrat sem bila zadnjikrat pri vas, mladci, pred desetimi leti. (Slika se zagrne, prizorišče osvetli.) — Med zadnjimi besedami starke, ko živa slika še ni bila zagrnjena, vstopi z desne s plašnim korakom primorski deček v slabi, raztrgani obleki. Ozre se na sliko, skrije obraz v dlani, sede na tla in tiho zajoka).

3. prizor.

Prejšnji, primorski deček.

Stara babica (vstane in nadaljuje): Da, takrat je slavna zgodovina zadnjikrat posetila vašo deželo, takrat, ko se je porodila vaša nova domovina, vaša lastna, svobodna država. Minilo je deset let, deset let detinstva, deset let življenja, ki so človeku namenjena za igranje. Toda sedaj ni več časa za igranje, sedaj je treba misliti na

pripravo za življenje! Kakršna bo ta priprava, takšno bo življenje, tako dolgo bo življenje! Kdor se pripravi slabo, umre kmalu, pozabljen, brezpomemben. Kdor se pripravi dobro, živi lahko dolgo, dolgo! (*Tedaj zagleda primorskega dečka, ki joče na nasprotni strani prizorišča.*) Kdo si, mladeč, ki jočeš tam ob potu? Kdo si, ki si ne upaš bliže?

Vsi (*se obrnejo proti jokajočemu dečku in ga nepremično gledajo. Starka se mu približa.*)

Stara babica: Govori, vstani! Kdo si? Zakaj nisi prišel k nam? Zakaj si ostal tu in jokal?

Primorski deček (*dvigne glavo*): K vam? K vam? O, ko bi smel, pa ne morem! (*Vstane.*) Rad bi, a meja me loči od onih, h katerim spadam, ki sem njih brat!

Stara babica: Glej, deca, to je tvoj brat! Primorec je, ki je ostal izven vaše združene domovine.

Primorski deček: Pozabili ste na naš, bratje!

Stara babica: Niso pozabili! Tako se je zgodilo in ni se moglo drugače zgoditi. Še je čas, in bratje niso pozabili na tebe. Stopi med svoje brate, naj bo skupno vaše delo, skupna vaša borba!

Primorski deček: Bodimo složni, bratci, da bomo nekoč živeli skupno pod streho. (*Stopi v sredo vse mladine in proži vsem roki. Starka odide na desno.*)

Dečki in deklice: Kdo ti je tako raztrgal obleko? — Suh si in izmučen! — Ali ti ne dajo jesti? — Zebe te, bratec!

Primorski deček: O, bratci, vam je dobro, vi ne veste, kako vam je dobro. A nam, nam ne. Vse nam vzamejo, vse nam vzamejo, in ako bi mogli, bi nam vzeli še naš materinski jezik.

Dečki in deklice (*ga ogrnejo s plaščem, mu obužejo opanke in mu dajo čepico*): Da se ti bo dobro godilo med nami!

4. prizor.

Prejšnji, stara babica in koroška deklica v narodni noši.

Koroška deklica in stara babica, ki jo vodi, vstopita z desne.

Stara babica: Pridi, le pridi tudi ti, da te spoznajo tvoji bratje!

Dečki in deklice: Poglejte, to je naša sestra s severa! (*Sprejmejo jo v svojo sredo.*) Kako se ti godi? Kako živiš?

Korošica: O, prijatelji, ne dobro. Prisiliti nas hočejo, da bi vas pozabili, a mi vas ne bomo.

Dečki in deklice: Tudi mi vas ne bomo, tudi mi vas ne bomo. Pride čas, ko bomo vsi skupaj delali za našo domovino. Vese limo se, bratci, zdaj, ko smo vsi skupaj! (*Hočejo se zavrteti v ples.*)

Stara babica: Stojte, stojte! (*Stopi prednje.*) Sedaj ni časa za ples. Domovina čaka na vas. Prinesite ji vsega, kar ji morete dati.

Vsi (*nemo obstanejo*).

Slovenec (*stopi iz srede*): Kaj naj ji prinesemo mi, ki nimamo drugega, nego svojo mladost?!

Stara babica: In ta vaša mladost je zlata vredna, presega vsa bogastva. Darujte jo domovini, ona čaka nanjo, čaka na sveže mlade moči.

Slovenec: Dajmo torej, bratci, kar imamo, dajmo svojo mladost domovini, in ona nam bo dala, kar da domovina.

Stara babica: Tako je prav. Mladina z idejami, srčnostjo in krepostjo je dobra nada za svoj narod. Pojdite, domovina vas čaka!

5. prizor.

Prejšnji, češka deklica in češki deček.

Češka deklica in deček (*vstopita roko v roki z desne*).

Češka deklica: Pozdravljeni, prijatelji! Nosiva vam pozdrave od vaših bratov, od češke mladine. Danes je naš skupni dan! Od danes naprej nas čaka ista pot, ista pot mladine. Roko v roki pojdemo naprej, da poneseimo ime vsega Slovanstva na zastavi slave v širni svet, v knjigo zgodovine! (*Prizorišče se stemni, zavesa v ozadju se razgrne. Na vzvišenem prostoru, do katerega drži nekaj stopnic, stoji bela Jugoslavija in z odprtimi rokami čaka na dar mladine. Vsa gruča se postavi pod stopnice, iz nje pa se dvignejo Srb, Hrvat in Slovenec, ob straneh jima češki deček in češka deklica.*)

6. prizor.

Vsi razen stare babice, ki odide na levo.

Jugoslavija (*razprostre z rokami obširno, belo haljo, kakor da bi hotela vanjo zgrniti vso mladino*): Pridite pod moj krov, za vse je dovolj prostora!

Srb, Hrvat in Slovenec: Sprejmi nas, mati, pod svoje okrilje! Svojo mladost, svojo moč, svoj um, svoje znanje in svojo ljubezen ti prinašamo v dar. Naše življenje naj živi za tebe! Tebi se daruje in zato se bo borila jugoslovenska mladina! (*Vsi odpojo državno himno.*)

Zastor pade.

